

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1484

Hac Kitapları Serisi: 17

HİCAZ HATIRASI

Muharriri: el-Hâc Hüseyin Vassâf

Yayın Koordinatörü: Murat AYDEMİR

Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ

Kapak Tasarımı: Yılmaz Cahit AYDIN

İç Tasarım: R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-694-0

1. Baskı, Haziran 2025, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 29.12.2022 tarih
ve 174 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI:

Ostim OSB. Mah. 1256. Cad. No: 11
Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

HİCAZ VE SURİYE

Hatıra

Muharriri
el-Hâc Hüseyin Vassâf

Şühûdî, tarihî, zevkî bir eserdir

Târîh-i tesvîdi

1323/1906

Târîh-i tebyîzi

1344/1926

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ

İÇİNDEKİLER

İkinci Baskıya Ön Söz.....	VII
İlk Baskının Ön Sözü	IX
Hüseyin Vassâf'ın Hayatı ve Eserleri.....	XIII
Ailesi.....	XIII
Öğrenim ve Çalışma Hayatı	XIV
Tasavvufi Hayatı	XV
Araştırmaları, Seyahatleri	XVII
Vefatı	XVIII
Eserleri.....	XVIII
Hicaz Hatırası.....	XXIV
Eser Hakkında.....	XXIV
Hicaz Seyahati Hakkında	XXVI
Sûriye ve Filistin'de Cevlânım	XXX

HİCAZ HATIRASI

Mukaddime.....	5
Beşâret-i Azimeyi Hâvî Bir Rüya-yı Sâdika.....	6
Netice-i Mes'ûde	7
Tedârikât-ı Seferiye ve Hareket.....	8
Vapurda On Dokuz Günlük Hayat	9
Gelibolu'da Üç-Dört Saatlik Hayat	12
Gelibolu Hakkında Malûmât	13
Yazıcızâde Kimdir?	14
Sayda Şehri.....	35
Sûr Şehri	36
İsmâiliyye Şehri	49

Cidde’de İki Günlük Hayat	64
Hadde Şehri	75
Mikât Mahalli Nedir ve Ne Demektir?	77
Mekke-i Mükەرreme	92
Medîne-i Münevvere	201

SURİYE VE FİLİSTİN’DE CEVELÂNIM

Humus.....	315
Trablusşâm	315
Hayfa	319
Yafa	320
Kudüs	323
Sözlük	337

İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ

Hac ibadetini farz kılan Cenab-ı Hakk’a sonsuz hamd, Resûlüne de salât ve selâm olsun. Haccın uygulanışına dair çeşitli ilmihâl kitaplarıyla, Hicaz’a yapılan yolculuk sırasında takip edilen güzergâhlar ve buralardaki menzillere dair yazılmış birçok eser bulunmaktadır. Bunlara dair birçok makale ve eser kaleme alınmış, lisansüstü düzeyde birtakım çalışmalar yapılmış, bazıları da yayınlanmıştır. Osmanlı Dönemi’nde geniş coğrafyalardan yapılan bu seyahatler, tarihî ve kültürel bakımdan önem arz etmektedirler. Yapılan bunca çalışmalara rağmen hâlâ yayınlanmayı bekleyen hac yolcuğu günlüklerinin bulunduğu da bir gerçektir.

Hüseyin Vassâf’ın 1906 senesinde deniz ve kara yoluyla yaptığı hac seyahatinin hatıralarını içeren elinizdeki bu değerli eseri on iki sene önce basılmıştı. Müellifin kaleme aldığı otuz civarındaki eserlerine bakıldığında onun iyi bir edib, mutasavvıf şair, dikkatli bir gözlemci, Hazreti Peygamber aşığı samîmî bir Müslüman olduğu görülür. Devlet memurluğu yanında yıllık izinlerini değerlendirerek birçok seyahat yapmış, gittiği yerlerdeki tespit ve gözlemleriyle meydana getirdiği eserlerde o dönem faal olan cami, medrese, tekke ve zaviyeler ve buralarda yapılan ilim ve irşad faaliyetinde bulunan ulema ve meşayih hakkında birinci elden belgelere dayanarak çok değerli bilgiler vermektedir. Nitekim bu çalışmaları gerçekleştirmek için Konya, Ankara, Bursa, Edirne, İzmir, Eskişehir, Selanik, Manastır gibi önemli şehirleri dolaşmış, buralardaki âlim ve mutasavvıflarla görüşmüş, tekkelerin tarihi ve kendi zamanındaki faaliyetleri hakkında bilgiler derlemiştir. Bu çalışmaları esnasında zaman zaman fotoğraflar da çekerek döneme şahitlik etmiştir. Ankara, Bursa ve Konya’da çektiği fotoğrafları Sefine-i Evliyâ adlı beş ciltlik eserinde kullanmıştır.

Vassâf’ın elinizdeki **Hicaz Hatırası** adlı eserin muhtevasında İstanbul’dan Cidde’ye kadar on dokuz gün süren deniz yolculuğu ile Cidde-Mekke; Yenbu’-Medine arasındaki kervanlarla yaptığı kara yolculuğu hikâye edilmekte,

hac menasikinin yapıldığı Mekke, Mina, Müzdelife ve Arafat'a dair çok önemli bilgi ve gözlemlere yer verilmektedir. Üç ay süren bu hac seyahati sırasındaki tespitleriyle o tarihlerde bu yöredeki Osmanlı idaresi hakkında da önemli bilgiler bulunmaktadır.

Elinizdeki bu hatıra kitabının ikinci bölümünde Hüseyin Vassâf'ın 1913'te yaptığı bir başka seyahati dolayısıyla uğradığı Beyrut, Halep, Humus, Şam, Kudüs dolaylarındaki gözlemlerini ihtiva eden ***Suriye ve Filistin'de Cevlânım*** adını verdiği eseri de yer almaktadır. Her iki eserde gidip görülen şehirlere ait fotoğraf ve kartpostallara da yer verilmiş olması, şimdi çoğu yok olmuş tarihî mekânları gözler önüne sermektedir.

Her iki hâtırâtı yeniden gözden geçirdik, bazı dipnotlarla zenginleştirerek yeniden yayına hazırladık. Yakın tarihimiz açısından önemli bilgi ve belgelere yer veren bu eserin özellikle Mekke, Medine, Şam ve Kudüs'e yapılacak ziyaretler öncesinde okunması faydalı olacaktır.

Bu vesileyle bizlere çok değerli eserler bırakan Hüseyin Vassâf'ı rahmetle anıyor, elinizdeki hâtırâtı bize ulaştıran aile fertlerine ve iki değerli eserin bir kitap hâlinde yeniden basımını gerçekleştiren Türkiye Diyanet Vakfı yetkililerine teşekkür ediyorum.

İLK BASKININ ÖN SÖZÜ

19. asrın ikinci yarısıyla 20. asrın ilk yarısı ve kültür tarihimize dair eser verenler bakımından oldukça zengin bir dönemdir. Özellikle Osmanlı'nın son döneminde eğitim kurumlarının daha da yaygın hâle gevlmiş olması hemen her sahada birkaç dil bilen insanımızın yetişmesine neden olmuş, bu sayede birçok eser yazılmış ve tercümeler yapılmıştır. Ne yazık ki bu dönemde meydana getirilen nice eser 20. asrın başlarından itibaren uzun süren savaşlar sebebiyle gün yüzüne çıkarılamamış, eserleri yazan bu değerli araştırmacılarımız da tanıtılamamıştır. Yazdıkları eserler Osmanlı Dönemi'nin en önemli matbaası olan Matbaa-i Âmire'de basılmak üzere sıra beklerken 1928'den sonra bunlar âdeta tekrar tercüme edilip yeni harflere çevrilmek durumunda kalmışlardır.

Hayatı ve eserleri böyle bir döneme rastlayan müelliflerimizden biri de 1872-1929 yılları arasında yaşayan Osmanzâde Hüseyin Vassâf'tır. Eski kültürümüzle yetişmiş; Arapça, Farşça ve Fransızcaya vâkıf, edib, şair ve mutasavvıf olan Vassâf, aynı zamanda Osmanlı'nın son dönemi mutasavvıfları ve ilim adamlarımızın hayatları ve eserleri hakkında kaleme aldığı 30 civarındaki eseriyle ne yazık ki hayatı tarihin derinliklerinde, eserleri de kendi el yazısıyla kütüphane raflarında yıllardır ilgi beklemekteydi.

Hüseyin Vassâf'ın eserleriyle 80. yıllarda karşılaştım. Doktora çalışmalarım sırasında onun en hacimli eseri olan *Sefine-i Evliyâ*'dan istifade ettim. Daha sonra beş ciltlik bu ansiklopedik eserin günümüz kültür ve irfân hayatına kazandırılmasının önemli bir hizmet olacağı kanatine vardık ve bir arkadaşım ile bu eseri neşrettik. Ancak Vassâf'ın hazinesinde sadece bu eser yoktu. Onun kaleme aldığı hemen her çalışma zamanla birçok değerli akademisyenin ilgisini çekti. Eserleri kaynak olarak kullanıldı, üzerine yüksek lisans tezleri yapıldı, bazı eserleri günümüz insanının istifadesine sunulmak üzere neşredildi. Birçok el yazması eseri de yayınlanmayı beklemektedir. Bunlar hakkında elinizdeki eserin *Giriş* kısmında gerekli bilgiler verilmektedir.

Vassâf'ın eserlerinden biri olan *Hicaz Hatırası* da ailesinin himmetleriyle elinize ulaşmış bulunmaktadır. Bu eser, onun diğer kitaplarından oldukça farklıdır. 1906'da yapılmış hac seyahatiyle ve onun zeyli durumunda olan 1913'teki Suriye ve Filistin seyahatinin hatıraları, fotoğraflarla birlikte kaydedilmiş, edebî ve hissî yönü ağır basan, tarihinin en zor döneminde Ortadoğu'nun ve bu bölgedeki Osmanlı idaresi ve kültürü hakkında birinci elden bilgiler vermesi bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Elinizdeki kitabın birinci ve en önemli kısmı müellifin verdiği isimle *Hicaz Hatırâsı*, ikinci bölüm ise *Suriye ve Filistin'de Cevlânım* adını taşımaktadır. *Hicaz Hatırâsı*'nın elimizde iki nüshası bulunduğu için bunlar hakkında bir değerlendirme yaptık, aralarındaki farkları kısaca belirttik. Daha çok ikinci nüshayı esas almakla birlikte, müsvedde nüshadan da bazı farklılıkları, çizim ve krokileri ilave ettik. Eserin aslına müracaat edeceklere kolaylık olması bakımından her iki nüshanın sayfa numaralarını gösterdik. Bunun için ailenin elinde bulunan nüshanın sayfalarını /1/, /2/, /3/ şeklinde, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde mevcut olan müsveddenin sayfalarını da (1), (2), (3) tarzında gösterdik.

Edebî ve dinî tabirlerin çokça kullanılması bakımından eserin dili okuyucuya ağır gelecektir. Bunu kısmen azaltmak için metinde geçen Arapça ve Farsça ibarelerin, ayet ve hadis metinlerinin tercümelerini dipnotlarda verdik. Bunun yanında Arapça ve Farsça bazı kelime, tamlama ve deyimlerin kitaptaki kullanıldığı yere uygun gelecek manalarını sözlük kısmında belirttik. Bir de yer ve şahıs isimlerinin yer aldığı indeks ekledik.

Hüseyin Vassâf'ın kendi ifadesiyle, "Gözleme dayalı, manevi bir aşkla kaleme alınmış tarihî bir eser." olan bu değerli çalışmanın günümüz kültür ve edebiyatına kazandırılması için âzami gayreti sarf eden müellifin iki değerli torunu Ergün Sander ve Evin İlyasoğlu'yla diğer aile fertlerine teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet Akkuş